

Мақала туралы мәлімет / Содержание

«ЖАСТАР ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ: БҮГІНІ МЕН БОЛАШАҒЫ» жас ғалымдардың халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы

Сборник материалов Международной научно-практической конференции молодых ученых «МОЛОДЕЖЬ И НАУКА: НАСТОЯЩЕЕ И БУДУЩЕЕ»

The collection of materials from the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists «YOUTH AND SCIENCE: PRESENT AND FUTURE»

Жинақ	IV, Атырау, 8/04/2026, 2026 ж.
ISBN	978-601-262-638-4
Секция	СЕКЦИЯ IV. ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҒЫЛЫМДАРЫ / ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ Секция IV.II. Цифрлық технологиялар жағдайындағы құқықтық жүйені дамыту және құқық қолдану тәжірибесі / Развитие правовой системы и практика правоприменения в условиях цифровых технологий
Жинақтағы рет нөмірі	№ 088
Мазмұндағы беті	438
Жарияланған беттері	438-442
Автор(лар)	Рамазанова Руфи Мергенқызы
Мақала атауы	ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ӘДІЛЕТ ОРГАНДАРЫ ҮШІН КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУ ЖҮЙЕСІН ОЗЫҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ НЕГІЗІНДЕ ЖЕТІЛДІРУ
Мазмұндағы жазылуы	Рамазанова Р.М., Кулбаева М.М. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ӘДІЛЕТ ОРГАНДАРЫ ҮШІН КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУ ЖҮЙЕСІН ОЗЫҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ НЕГІЗІНДЕ ЖЕТІЛДІРУ

Ескерту: бет нөмірлері жинақтың соңындағы «МАЗМҰНЫ» бөліміндегі жарияланған беттерге сәйкес берілді.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ӘДІЛЕТ ОРГАНДАРЫ ҮШІН
КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУ ЖҮЙЕСІН ОЗЫҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ
НЕГІЗІНДЕ ЖЕТІЛДІРУ**

Рамазанова Руфи Мергенқызы

Rufi-0885@mail.ru

«Құқықтану» білім бағдарламасының 1 курс магистранты

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ.Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, PhD доктор, қауымдастырылған профессор-Кулбаева М.М.

Мақалада Қазақстан Республикасының әділет органдары үшін кадрларды даярлау жүйесін озық халықаралық тәжірибе негізінде жетілдіру мәселелері қарастырылады. Автор Франция, Германия, Ұлыбритания, АҚШ, Сингапур, Жапония сияқты елдердің кадрларды

даярлау модельдерін талдайды, олардың артықшылықтары мен кемшіліктерін көрсетеді. Қазақстандағы кадрларды даярлау жүйесінің қазіргі жағдайы бағаланады, оны жетілдірудің негізгі бағыттары ұсынылады. Мақалада іріктеуді жақсарту, оқу бағдарламаларын жаңғырту, практикалық даярлықты күшейту, үздіксіз кәсіби дамуды қамтамасыз ету, халықаралық ынтымақтастықты дамыту, технологияларды енгізу, этикалық стандарттарды нығайту маңыздылығы атап өтіледі. Озық халықаралық тәжірибені ұлттық ерекшеліктерді ескере отырып бейімдеу әділет органдары үшін жоғары білікті кадрларды даярлауға мүмкіндік береді деген қорытынды жасалады.

Әділет органдары үшін білікті кадрларды даярлау құқықтық мемлекет құрудың және сот жүйесін реформалаудың негізгі шарттарының бірі болып табылады. Әділет органдары қызметкерлерінің кәсіби деңгейі, олардың құқықтық білімдері, этикалық қасиеттері, практикалық дағдылары сот төрелігінің сапасын, азаматтардың құқықтық қорғалуын, құқық қолданудың тиімділігін айқындайды [1]. Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алғаннан бері әділет органдары үшін кадрларды даярлау жүйесін дамытуға үлкен көңіл бөлуде, дегенмен бұл салада әлі де шешуді қажет ететін көптеген мәселелер бар. Озық халықаралық тәжірибені зерделеу және оны ұлттық ерекшеліктерді ескере отырып бейімдеу кадрларды даярлау жүйесін жетілдірудің маңызды бағыты болып табылады.

Қазақстан Республикасындағы әділет органдары үшін кадрларды даярлау жүйесінің қазіргі жағдайы заң факультеттерінде базалық білім беру, мамандандырылған оқу орындарында арнайы даярлау, біліктілікті арттыру және қайта даярлау бағдарламаларын қамтиды. Заң факультеттері болашақ заңгерлерге теориялық білім береді, бірақ олардың бағдарламалары әділет органдарының нақты қажеттіліктерін әрқашан толық қамтымайды [2]. Әділет академиясы судьяларды, прокурорларды, тергеушілерді даярлау және олардың біліктілігін арттыру бойынша арнайы бағдарламалар жүзеге асырады. Дегенмен, кадрларды даярлау жүйесі іс жүзінде қажетті дағдыларды қалыптастыру, заманауи технологияларды енгізу, халықаралық стандарттарға сәйкестік тұрғысынан жетілдіруді талап етеді.

Халықаралық тәжірибе әділет органдары үшін кадрларды даярлаудың әртүрлі модельдерін көрсетеді. Ең танымал модельдер континенталдық (Франция, Германия), англосаксондық (Ұлыбритания, АҚШ), аралас модельдер болып табылады [3]. Континенталдық модельде судьялар мен прокурорлар арнайы мемлекеттік мекемелерде даярланады, олардың мансаптық өсуі нақты жүйеге бағынады. Англосаксондық модельде судьялар тәжірибелі адвокаттардан немесе заңгерлерден тағайындалады, арнайы даярлау қысқа мерзімді болады. Аралас модельдер екі жүйенің элементтерін біріктіреді және ұлттық ерекшеліктерді ескереді. Францияда судьялар мен прокурорларды даярлау жүйесі Ұлттық сот мектебі (École Nationale de la Magistrature) арқылы жүзеге асырылады. Бұл мекеме 1958 жылы құрылған және әділет органдары үшін кадрларды даярлаудың бірыңғай стандарттарын қамтамасыз етеді [4]. Кандидаттар қатаң іріктеуден өтеді, оның ішінде жазбаша емтихандар, психологиялық тестілеу, әңгімелесу жүргізіледі. Оқыту 31 ай жалғасады және теориялық сабақтарды, практикалық тағлымдамаларды, сот мекемелерінде, прокуратурада, адвокаттық кеңселерде, әкімшілік органдарда стажировкаларды қамтиды. Оқу бағдарламасы құқықтық пәндерден басқа, этика, психология, коммуникация, менеджмент сабақтарын қамтиды.

Германияда судьяларды даярлау екі кезеңнен тұрады: университетте теориялық білім алу және екі жылдық практикалық даярлық (Referendariat). Практикалық даярлық кезінде кандидаттар соттарда, прокуратурада, адвокаттық кеңселерде, әкімшілік органдарда жұмыс істейді [5]. Екі мемлекеттік емтихан тапсырғаннан кейін кандидаттар судья немесе прокурор болуға құқық алады. Германия моделінің ерекшелігі практикалық даярлыққа үлкен көңіл бөлу, кандидаттардың әртүрлі құқықтық салаларда тәжірибе жинауы, қатаң сапа бақылауы болып табылады. Ұлыбританияда судьяларды тағайындау жүйесі тәжірибелі заңгерлерден іріктеуге негізделген. Судья болу үшін кандидаттар белгілі бір жылдар бойы заңгер немесе адвокат болып жұмыс істеген болуы керек [6]. Судьялық тағайындау комиссиясы кандидаттарды бағалайды, олардың кәсіби біліктілігін, тұлғалық қасиеттерін, әділдігін, тәуелсіздігін тексереді. Тағайындалғаннан кейін судьялар қысқа мерзімді даярлық курстарынан өтеді,

үздіксіз кәсіби дамуға қатысады. Ұлыбритания моделінің артықшылығы тәжірибелі мамандарды тарту, ал кемшілігі арнайы судьялық даярлықтың жоқтығы болып табылады. АҚШ-та федералдық судьяларды Президент тағайындайды, Сенат бекітеді. Штат деңгейінде судьяларды тағайындау немесе сайлау жүйелері қолданылады [7]. Судьялар үшін арнайы даярлау жүйесі жоқ, бірақ Федералдық судьялық орталық және штаттық судьялық институттар біліктілікті арттыру бағдарламаларын ұсынады. Бұл бағдарламалар заң өзгерістері, жаңа технологиялар, этикалық стандарттар, сот басқаруы бойынша семинарларды, конференцияларды, онлайн курстарды қамтиды. АҚШ моделі үздіксіз білім беруге, инновацияларға, тәжірибе алмасуға баса назар аударады.

Еуропалық одақ елдерінде судьялар мен прокурорларды даярлау стандарттарын үйлестіру Еуропалық судьялық даярлау желісі (European Judicial Training Network) арқылы жүзеге асырылады. Бұл желі ұлттық судьялық даярлау мекемелерін біріктіреді, тәжірибе алмасуды, бірлескен бағдарламаларды, зерттеулерді ұйымдастырады [8]. ЕО құқығы, адам құқықтары, трансұлттық қылмыстар, азаматтық және қылмыстық сот ісін жүргізудегі ынтымақтастық негізгі оқыту бағыттары болып табылады. Еуропалық тәжірибе судьялық даярлаудың халықаралық өлшемдерін, ұтқырлықты, үздіксіз кәсіби дамуды көрсетеді.

Сингапур әділет органдары үшін кадрларды даярлаудың озық жүйесін құрған. Сингапур судьялық академиясы (Singapore Judicial College) судьяларға, сот қызметкерлеріне, заңгерлерге арналған бағдарламаларды ұсынады [9]. Академия заманауи оқыту әдістерін қолданады: интерактивті семинарлар, іс талдау, рөлдік ойындар, симуляциялар, онлайн платформалар. Халықаралық сарапшыларды тарту, басқа елдердің судьяларымен тәжірибе алмасу, аймақтық және халықаралық конференцияларға қатысу бағдарламаның маңызды элементтері болып табылады. Сингапур тәжірибесі инновациялық әдістерді, технологияларды, халықаралық ынтымақтастықты көрсетеді.

Жапонияда судьяларды даярлау жүйесі Заң мектебінде екі жылдық оқытуды, бірінғай сот емтиханын, Заңгерлік даярлау және зерттеу институтында бір жылдық практикалық даярлықты қамтиды [10]. Институт судьялар, прокурорлар, адвокаттар үшін бірыңғай даярлық береді, бұл құқықтық кәсіптердің біртұтастығын қамтамасыз етеді. Практикалық даярлық кезінде кандидаттар соттарда, прокуратурада, адвокаттық кеңселерде жұмыс істейді, нақты істерді талдайды, сот отырыстарын өткізу дағдыларын қалыптастырады. Жапония моделі практикаға бағдарлануы, біртұтас даярлығы, қатаң іріктеуімен ерекшеленеді. Қазақстан үшін халықаралық тәжірибені бейімдеу кезінде ұлттық құқықтық жүйенің ерекшеліктерін, мәдени дәстүрлерді, экономикалық мүмкіндіктерді ескеру қажет. Континенталдық модель Қазақстанның құқықтық жүйесіне жақын болып табылады, сондықтан Франция және Германия тәжірибесі ең қолайлы болуы мүмкін [11]. Бірыңғай судьялық даярлау мекемесін құру, іріктеудің қатаң стандарттарын белгілеу, практикалық даярлыққа көңіл бөлу, үздіксіз кәсіби дамуды қамтамасыз ету маңызды бағыттар болып табылады.

Әділет органдары үшін кадрларды даярлау жүйесін жетілдірудің негізгі бағыттары мыналарды қамтуы тиіс: біріншіден, кандидаттарды іріктеу жүйесін жетілдіру. Іріктеу кәсіби білімді, интеллектуалдық қабілеттерді, тұлғалық қасиеттерді, этикалық стандарттарды бағалауы керек [12]. Жазбаша емтихандармен қатар, психологиялық тестілеу, кейс-стади, әңгімелесулер, практикалық тапсырмалар қолданылуы тиіс. Іріктеу процесінің ашықтығы мен объективтілігі қоғамдық сенімді қамтамасыз етеді. Екіншіден, оқу бағдарламаларын жаңғырту. Бағдарламалар теориялық білімді практикалық дағдылармен біріктіруі, заманауи құқықтық мәселелерді қамтуы, халықаралық стандарттарға сәйкес келуі керек. Құқықтық пәндерден басқа, этика, психология, коммуникация, медиация, сот менеджменті, ақпараттық технологиялар сабақтары енгізілуі тиіс [13]. Интерактивті оқыту әдістері, іс талдау, симуляциялар, рөлдік ойындар білімді тиімді игеруге көмектеседі. Оқытушылар құрамына тәжірибелі судьялар, прокурорлар, ғалымдар, халықаралық сарапшылар тартылуы қажет.

Үшіншіден, практикалық даярлықты күшейту. Теориялық сабақтармен қатар, кандидаттар соттарда, прокуратурада, басқа да құқықтық мекемелерде ұзақ мерзімді тағлымдамалардан өтуі керек. Практикалық даярлық кезінде кандидаттар нақты істермен

жұмыс істейді, сот отырыстарына қатысады, процестік құжаттарды дайындайды, тәжірибелі мамандардың жетекшілігімен жұмыс істейді [14]. Менторлық жүйесін дамыту, тәжірибелі судьялар мен прокурорлардың жас мамандарды қолдауы кәсіби дағдыларды қалыптастыруға ықпал етеді.

Төртіншіден, үздіксіз кәсіби дамуды қамтамасыз ету. Судьялар мен прокурорлар тағайындалғаннан кейін де үнемі біліктілігін арттыруы, жаңа білімдер мен дағдыларды игеруі керек. Біліктілікті арттыру бағдарламалары заң өзгерістері, жаңа сот практикасы, халықаралық стандарттар, инновациялық технологиялар бойынша семинарларды, конференцияларды, тренингтерді қамтуы тиіс. Онлайн оқыту платформалары, қашықтықтан білім беру, вебинарлар білімге қолжетімділікті арттырады. Үздіксіз кәсіби дамуды міндетті ету, оған қатысуды бағалау жүйесін енгізу маңызды.

Бесіншіден, халықаралық ынтымақтастықты дамыту. Басқа елдердің судьялық даярлау мекемелерімен серіктестік орнату, тәжірибе алмасу бағдарламалары, бірлескен семинарлар мен конференциялар ұйымдастыру озық практиканы игеруге мүмкіндік береді. Қазақстандық судьялар мен прокурорлардың халықаралық оқу бағдарламаларына қатысуы, шетелдік сарапшыларды отандық бағдарламаларға тарту білім сапасын арттырады [15]. Еуропалық судьялық даярлау желісіне қосылу, халықаралық ұйымдармен ынтымақтастық Қазақстанның халықаралық стандарттарға интеграциясын қамтамасыз етеді.

Алтыншыдан, заманауи технологияларды енгізу. Ақпараттық технологиялар оқыту процесін жаңғыртады, білімге қолжетімділікті арттырады, оқытудың тиімділігін жоғарылатады. Электрондық оқулықтар, мультимедиялық материалдар, интерактивті платформалар, виртуалды симуляциялар заманауи оқытудың құралдары болып табылады. Сот ісін жүргізудің электрондық жүйелерін игеру, заңнамалық базалармен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру, киберқауіпсіздік мәселелерін зерделеу оқу бағдарламаларына енгізілуі керек. Технологиялық дағдылар қазіргі заманғы судья мен прокурордың міндетті құзыреттері болып табылады. Жетіншіден, этикалық стандарттарды нығайту. Судьялар мен прокурорлардың этикалық мәдениеті, олардың әділдігі, тәуелсіздігі, адалдығы сот жүйесіне қоғамдық сенімнің негізі болып табылады. Этика курстары оқу бағдарламаларының міндетті бөлігі болуы керек. Этикалық дилеммаларды талдау, мүдделер қақтығысын басқару, әділдік принциптерін сақтау, кәсіби жауапкершілік мәселелері зерделенуі тиіс. Этикалық стандарттарды бұзғаны үшін жауапкершілік, тәртіптік іс жүргізу тетіктері этикалық мәдениетті қамтамасыз етеді.

Сегізіншіден, оқыту сапасын бағалау жүйесін жетілдіру. Оқыту нәтижелерін бағалау тек білімді емес, практикалық дағдыларды, құзыреттерді, тұлғалық қасиеттерді де қамтуы керек. Аралық және қорытынды аттестация, практикалық тапсырмаларды орындау, кейс-стадиді шешу, сот отырыстарын симуляциялау бағалаудың әдістері болып табылады. Оқытушылардың сапасын бағалау, оқу бағдарламаларын үнемі жаңарту, студенттердің кері байланысын ескеру оқыту сапасын жақсартады.

Тоғызыншыдан, кадрларды даярлауды қаржыландыруды арттыру. Сапалы білім беру жеткілікті қаржыландыруды талап етеді. Оқу мекемелерінің материалдық-техникалық базасын жақсарту, заманауи оқу құралдарын сатып алу, оқытушылардың жалақысын арттыру, халықаралық бағдарламаларға қатысу үшін қаржыландыру қажет. Мемлекеттік бюджеттен қаржыландырумен қатар, халықаралық гранттар, донорлық бағдарламалар, мемлекеттік-жекешелік әріптестік тартылуы мүмкін.

Оныншыдан, қоғамдық бақылау мен ашықтықты қамтамасыз ету. Кадрларды даярлау процесінің ашықтығы, қоғамдық бақылау қоғамдық сенімді нығайтады. Іріктеу процедураларының, оқу бағдарламаларының, аттестация нәтижелерінің ашықтығы қажет. Азаматтық қоғам институттарының, сарапшылар қауымдастығының, бұқаралық ақпарат құралдарының қатысуы кадрларды даярлау сапасын бақылауға мүмкіндік береді. Қорытынды. Әділет органдары үшін кадрларды даярлау жүйесін жетілдіру Қазақстан Республикасының сот-құқықтық реформасының маңызды бағыты болып табылады. Озық халықаралық тәжірибені зерделеу Франция, Германия, Ұлыбритания, АҚШ, Сингапур, Жапония сияқты

елдердің кадрларды даярлаудың әртүрлі модельдерін көрсетеді. Әр модельдің өз артықшылықтары мен кемшіліктері бар, сондықтан Қазақстан үшін ең қолайлы элементтерді таңдау және оларды ұлттық жағдайларға бейімдеу маңызды.

Кадрларды даярлау жүйесін жетілдірудің негізгі бағыттары іріктеуді жақсарту, оқу бағдарламаларын жаңғырту, практикалық даярлықты күшейту, үздіксіз кәсіби дамуды қамтамасыз ету, халықаралық ынтымақтастықты дамыту, технологияларды енгізу, этикалық стандарттарды нығайту, сапаны бағалау жүйесін жетілдіру, қаржыландыруды арттыру, ашықтықты қамтамасыз етуді қамтиды. Тек жүйелі және кешенді тәсіл арқылы ғана әділет органдары үшін жоғары білікті, кәсіби, этикалық кадрларды даярлауға қол жеткізуге болады, бұл сот жүйесінің тиімділігін, азаматтардың құқықтық қорғалуын, құқықтық мемлекет құрылысын қамтамасыз етеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы (30 тамыз 1995 ж., өзгерістермен және толықтырулармен). – Алматы, 1995.
2. Қазақстан Республикасының заң білімі беру жүйесі: қазіргі жағдайы және даму перспективалары. – Алматы: Қазақ университеті, 2022. – 234 б.
3. Сүлейменов М.К. Салыстырмалы құқықтану: әділет органдары үшін кадрларды даярлау модельдері // Заң және уақыт. – 2021. – № 2. – 45-54 б.
4. École Nationale de la Magistrature. Formation initiale des magistrats. – Paris, 2023. – 156 p.
5. Bundesamt für Justiz. Juristenausbildung in Deutschland. – Berlin, 2022. – 187 S.
6. Judicial Appointments Commission. Selecting Judges: A Guide. – London, 2023. – 98 p.
7. Federal Judicial Center. Education and Training for Federal Judges. – Washington, 2022. – 145 p.
8. European Judicial Training Network. Annual Report 2024. – Brussels, 2024. – 112 p.
9. Singapore Judicial College. Judicial Education Programme. – Singapore, 2023. – 78 p.
10. Әбдіжаппарова А.Т. Жапонияның судьяларды даярлау жүйесі: Қазақстан үшін сабақтар // Сот және заң. – 2022. – № 4. – 67-75 б.
11. Нұрпейісов Е.К. Қазақстанның әділет органдары үшін кадрларды даярлау: реформалау бағыттары. – Астана: Фолиант, 2023. – 298 б.
12. Қожахметова Г.Б. Судьяларды іріктеудің халықаралық стандарттары және отандық практика // Құқық және мемлекет. – 2023. – № 1. – 56-64 б.
13. Сейтқазиев Ә.М. Әділет органдары қызметкерлерінің құзыреттілік моделі // Заңгер. – 2024. – № 3. – 78-86 б.
14. Әмірбекова А.С. Практикалық даярлық судьялық білім берудің негізі ретінде // Қазақстан судьясы. – 2024. – № 2. – 89-95 б.
15. Халықаралық ынтымақтастық әділет органдары үшін кадрларды даярлауда / Ғылыми ред. Б.Қ. Ералиев. – Алматы: Юрист, 2024. – 267 б.